

Воробъов проектира Каравелов-стилиста, изобразителя, народопсихолога и моралиста все на фона на цялостния му свят, с всичката му противоречивост. Така доказва, че завоюването от него равнище успешно се съревновава с най-добрите ни изследвания за Каравелов. Това му позволява да се възползува и от най-новите търсения в областта на съвременната аналитична наука, за да се добере и до по-резултатно въздействие върху масовото съвременно съзнание...

Всеки, който продължи осмислянето на взаимоотношенията между героите от света на причудливите „Българи от старо време“ и от света на техните отрицатели по линията на временно-пространствената обусловеност и на фона на отминалите исторически събития, то като краен резултат ще се открие и друго знаково съдържание на бъдещите взаимоотношения между народите на Балканите и друг знаков смисъл на Каравеловите художествени образи, които продължават да въздействуват. Така ще се разкрият и по-различни аспекти, измерения и възможности на Каравеловия творчески метод. Ще се очертаят и значителните достижения в поетическото му и разказваческо изкуство, тъй като нашият писател се нагърбва да решава най-назрелите задачи на тревожната епоха. И в това решение писателят-хуманист разчита еднакво и на въздействието на активната организационна дейност, и на пряката си публицистична и журналистическа реч, и на зрелите си художествени идеи. А тези негови идеи в една или друга степен се носят чрез душевността и характерологията на персонажа.

Младостта на тези идеи, историческият им оптимизъм и прозрение отрезвяват за съвременен поглед, с който трябва да се гледат важните проблеми от живота на балканските народи и да се решава в духа на Каравеловите традиции, като се влага в тях и висок човешки смисъл... Актуалността на Каравеловите идеи носи нови мащаби и нов хуманистичен патос. Затова с пълно основание Каравелов се приема като един от предтечите на социализма.

„Заклучението“ на труда съдържа мисли, адресирани към нашия съвременник. До голяма степен тези размисли допълват положителната оценка, която и без това категорично се налага. Искам само да прибавя, че Воробъов дълбоко познава и обича света на Каравелов. И той не скрива своите симпатии. Нещо повече. С ревниво чувство твърди, че Каравеловото наследство не е само „национална гордост на българите“. Той искрено ни доверява, че това наследство е лично негова гордост (с. 576).

След като подчертава, че за България Каравелов изиграва същата роля, каквато играят и великите енциклопедисти за Франция, и след като наблюдава, че заедно с Христо Ботев Каравелов тласка българската революционна мисъл към възприемане на марксизма и с това става идеен предшественик

на Благоевата философска школа, Воробъов основателно обобщава, че с цялото си богато и многостранно дело Каравелов изиграва водеща роля за огромния скок на България в обществено-политическия и културно-развития и за същинската революция в ускореното развитие на българската художествена мисъл. Оттук произтича и генералната оценка и прогноза на изследователя: „До тех пор, пока крепост гуманизма и социализма още пытаются штурмовать враги поопаснее османов, наследие Каравелова будет жить и в его стране, и за ее пределами“ (с. 589).

Христо Йорданов

„НЕШО БОНЧЕВ“ от ИВАН СЕСТРИМСКИ.
С., изд. „Бълг. писател“, 1982

Башата на съвременната българска литературна критика Нешо Бончев често е привличал интереса на литературните историци. Публикувани са множество статии и студии, разглеждащи както неговата биография, така и творчеството му. Може ли се каже, че и мястото му в родната литература е отдавна определено и няма опити за омаловажаване на делото му. Нешо Бончев е класик в българската литература, чийто идеи и критическа практика изиграват особено важна роля в разволя на възрожденската литература. Не съм сигурен обаче, че днешните поколения литератори познават добре живота и статиите на Нешо Бончев. Ето защо трябва да приемем като похвален опит на известния наш литературно-критически очерк за първия български професионален критик. Очеркът има популяризаторски характер и това личи най-вече в подчертания стремеж на Сестримски да преразказва статиите на Бончев, да цитира пространно негови писма или изказвания на негови приятели и съвременници. В крайна сметка мисля, че целта е постигната: очеркът дава представа за същността, интересите, идеите и творческите намерения и осъществявания на Бончев. Авторът е изследвал печатни текстове и архивни документи, което му е дало възможността да бори с повече факти, да разкрива неизвестни страни от лицето на възрожденския деец.

Нешо Бончев не е просто значима фигура в българската история. Той е изразител на определена съставка на тогавашната интелигенция в емиграция. Бончев съвсем малък напуска родния си град Панагюрище и се заселва в Русия. Там учи, там работи, там написва и публикува първите си литературно-критически статии. Руският обществен и литературен живот, българите, живеещи тук, оказват своето решаващо влияние върху младия литератор. Той придобива навиките на кабинетен учен (макар и да е нямал навика за системен труд, както Марин Дринов), на заседнал човек, който предпочитал отдалеч

и чрез книгите да изучава света. Така се настройват и неговите приятели. И докато българите, живеещи в Цариград, изнесоха тежестта на борбата за църковна независимост, ако емиграцията в Букурещ и Гюргево поддържае огъня на националната революция, то българите в Русия са предимно хора на науката. За тях любовта към отечеството се изразява във възможността за изява на интелектуалните качества, в готовността да се информира руското общество за положението в България, но не и в пряко участие в решаването на актуалните политически въпроси на България. Тези хора не са и просветители, защото просветителите живеяха сред народа и сееха знания. Нешо Бончев, Марин Дринов и др. са учени и по своему обичат отечеството си. Това е много важно за изсяване особеностите в творчеството и в литературнокритическите идеи на Нешо Бончев. Влиянието на Белински и Добролюбов е очевидно, но то щеше да бъде механично, ако липсваше тази предпоставка в българската интелигенция. Аз няма да противопоставям трите кръга на българската емиграция — проблемите около тях все още не са достатъчно добре изучени. Не са правени и паралели между тях. Искам само да посоча откъде идва забелязаната от съвременниците склонност към големеење, към аристократизъм. Явно е, че заниманията с книгите, близките връзки с висшите слоеве на руското дворянство, където много се е говорило за литература, са поотдалечили умите и учени българи. Оттам идват и високите им критерии при оценката на българските литературни факти и явления. Мисля определено, че тези критерии са по-скоро израз на непознаване условията и нуждите на българската действителност, отколкото проява на висок вкус и естетическа убеденост. Защото и Христо Ботев е безпоощаден в оценките си за някои писатели и книги, но у него много по-ярко личи позитивният момент. Защото Ботев освен всичко бе и политически много добре ориентиран в обстановката. Той знаеше от какво се нуждаят хората и какво е способна да им даде литературата. А Нешо Бончев е чист естет. За него всичко трябва да бъде добре направено. Неслучайно основа за естетическа оценка за Бончев е не друг, а самият Николай Василевич Гогол. Когато сравняваш с Гогол, естествено е Григор Пърличев или Харалам Ангелов да изглеждат съвсем скромни и непривлекателни. Но патосът на Нешо Бончев не е безполезен. Напротив, той е крайно необходим като коректив именно на разбиранията на Каравелов, Ботев или Васил Друмев. Нешо Бончев прилага чист естетически критерий, докато останалите подхождат социологически. Те си позволяват сами да определят кое е полезно и кое не е за народа и по този начин искат да дирижират вкуса на читателите. А полезното според тях винаги е първостепенната литература. Такава претенция лесно може да се изроди

в еднолична диктатура и да доведе до съществени изкривявания в културния живот на нацията — особено в свободната държава. Нешо Бончев ратува за „висока“ литература, която да се равнява на великите европейски литератури. Това е благороден патос, който показва, че българската интелигенция си поставя за цел да догони напредналите народи и да създава истински художествени ценности. Само че не всички нейни представители (в това число и Нешо Бончев) разбират състоянието и възможностите на момента. Сигурно им е било много трудно на тези хора. Изостаналостта на културата ги е отуждала от народа, но те са изпитвали все пак известно чувство за вина и за непригодност. Но страстта към книгата и научното занимание, към красотата на изкуството е била по-силна, отколкото прякото действие в името на националните идеали. Така Нешо Бончев остана интелектуалец в чист вид, вместо да се превърне в деец за национално освобождение или поне за национално просвещение. Името му обаче е част от нашата история, защото делото му бе значимо и трайно.

Погледнато строго, Нешо Бончев няма никакви оригинални идеи за литературата. Школувал при великия Белински, той до голяма степен повтаря и подхода, и патоса му. Но пренесени на българска почва, на една литература, която тогаваш създава езика си, те имат особена стойност и служат за нейното прогресивно развитие. По-интересна е според мене личността на критика. Той си създава такъв авторитет, че всяка негова преценка е вече присъда за автора. Не си спомням друг български критик, който така могъщо да присъства в литературния живот и така властно да налага мнението си. Случаят с отрицателната му критика за превода на Григор Пърличев е наистина исторически. Да накараш един автор да се откаже от сътвореното, защото критикът не го е харесал — това е почти невероятно. Но Нешо Бончев е заслужил авторитета. Нешо повече: той го е извоювал.

Иван Сестримски се занимава и с личността на критика, но той отделя повече място на разбиранията му, и то предимно във връзка с критическата му практика. Добро съвестността, с която Сестримски изследва статиите на Бончев, е знаменателна. Подчертавам това, защото Сестримски върви съвсем близо до текстовете и нито за миг не се отделя от тях за някакви психологически характеристики и обяснения. Всеки има своя личен подход и е в правото си да го следва, но ми се струва, че Сестримски малко е поизсушил изложението си с констатациите — независимо че са много точни и верни. Нешо Бончев е забележително явление; той е изразител на една линия в нашия духовен живот, а никой още не се е опитал да го обясни в пълнота и в дълбочина.

Книгата на Иван Сестримски, която се чете леко и с увлечение (рядко качество за

критическата литература, уви!), е определен принос в изучаването на развоя и особеностите на българската критика. Тя ще бъде ценно помагало на всеки, който иска да надникне в света на критика и да се запознае със създаденото от този критик. И ако това не е всичко, което трябва да може една критическа книга, то поне не е малко, за да заслужи своя достоен живот сред читателите.

Панко Анчев

„СЛАВЯНО-РУССКИЕ РУКОПИСИ XV—XVI ВЕКОВ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ МОСКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА (ПОСТУПЛЕНИЯ 1964—1978 ГОДОВ).

Составители Н. А. Кобяк, И. В. Поздеева.

Изд. Московского университета, 1981

Историческата съдба на старобългарската ръкописна книга се изяснява с всяко ново проучване на книгохранилищата и ръкописите сборки в много страни. Български паметници от средновековната епоха се съхраняват в славянските страни, Румъния, Гърция, Франция, Италия, в манастирите на Атонския полуостров и Синай. Най-голяма част от старобългарското ръкописно наследство съдържат архивните фондове и библиотеките на Съветския съюз.

Ново дело на съветската археография е описът на славяно-руските ръкописи от XV—XVI в., намиращи се в библиотеката на Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“. В него са обхванати постъпленията през периода 1964—1978 г. Изданието на Н. Кобяк и И. Поздеева в същност продължава опис на Е. Конюхова на редките книги и на ръкописите от XIII—XVIII в., издирени и съхранявани в същата библиотека до 1963 г. Няколко години по-късно учените от Московския университет активно се включват в общосъюзните археографски експедиции. От 1971 г. под ръководството на катедрата по изворазнание към Историческия факултет група от филолози, изкуствоведи, историци и библиотечни работници провежда 28 археографски проучвания в 19 района на страната и открива повече от 2000 паметника, от които 102 ръкописа от XV—XVII в. Най-старата библиотека в Москва съхранява и ръкописи от частни колекции като тази на известния московски лекар и събирач на ценни книги В. Величко.

Изданието е предназначено за специалистите в областта на староруската история и литература, за палеографи, археографи и историци на изкуството. Книгата представлява особен научен интерес за славистите и изследвачите на староруската култура. С професионална вещина са описани 54 ръкописа от XV—XVI в., получени в библиотеката през последните години. Характерът на археографската експедиционна дейност е нало-

жил оформянето на три основни колекции: Ветковско-Стародубската, Верещагинската и Молдавско-Украинската.

Описът на съветските учени съдържа предговор, опис на ръкописите, 4 приложения и указатели. Въвеждащата част отразява метода на работа при описанието на паметниците, характеризира в общи линии сборките и изтъква най-ценните ръкописи, разяснява структурните особености на книгата. „За опис на ръкописите — подчертават авторите — ние избрахме методиката, която осигурява, доколкото е възможно в рамките на един опис, максимално пълно разкриване на съдържанието на книгите и особеностите на външното оформление на всеки ръкопис.“¹ Съставителите са се придържали към принципните положения, изложени в „Инструкция за описване на славяно-руските ръкописи от XI—XIV в. за Сводния каталог на ръкописите, съхранявани в СССР“ (М., 1974). За разлика от авторите на инструкцията Н. Кобяк и И. Поздеева включват в своя опис значително по-малко ръкописи, неизвестни в научната литература. В Сводния каталог, издаден от АН СССР, ще бъдат описани стотици паметници, значителен брой от които са били обект на външнотри проучвания. От друга страна, докато Сводният каталог е предназначен за специализирани изследователски среди, разглежданият опис се предлага на по-широк кръг читатели.

В тази връзка описът на археографите от Московския университет не само въвежда в научен оборот нови паметници, но и дава възможно най-пълна представа за тяхното съдържание. Това налага представянето на ръкописите по листове, като се отбелязва съдържанието на всички влизаци в книгата сборници, включително и сборниците с постоянен състав. По отношение на пролозите съставителите са възприели отбелязването на паметта на светците по дните на месеца. Сравнително подробно се описват ръкописите с литургическо съдържание. Посочват се всички руски и славянски празници, влизаци в състава на месецословите. В предлагания опис Н. Кобяк и И. Поздеева не си поставят задачата да сравняват текстовете и да определят редакциите на творбите, съставляващи сборниците. Авторите посочват редакциите на типа книги и само в случай, когато те са известни вече в научната литература (в публикациите на Л. П. Жуковска, О. П. Лихачова, Н. Ю. Бубнов, Д. С. Ищенко, В. Р. Федер, Г. С. Баранкова, А. А. Момина и др.).

С оглед предаването на правопаса на паметниците съставителите са се насочили към неговото точно спазване: титлите не се разкриват, надредните букви се изписват въ-

¹ Славяно-руските рукописи XV—XVI веков Научной библиотеки Московского университета (Поступления 1964—1978 годов). М., изд. Московского университета, 1981, с. 9.